

PÁLINKÁSBUTELLA A FAZEKASSÁGRÓL

Nép, művészet, népművészet

„Ne túrj házadban semmit, ami nem hasznos és nem szép!” A sokoldalú angol művész, William Morris intését a múlt század második felében sokan megiszívték — és nemcsak a ködös Albionban, hanem Európának e táján is.

Mennyire bizonyulunk ma Morris úr jó tanítványainak? — A népművészet, a kerámiakutatás nemzetközi híru szaktekintélye, Kresz Mária válaszol:

— Nem nagyon. A magyar lakáskultúra lehangoló. Ez összefüggésben van a vizuális nevelés szomorú állapotával. Természetesen akad a lakásokban néhány egyszerre szép és praktikus holmi is, de ezeket elnyomja a többi, az egész hatása.

— Az elmúlt évek divatja következtében szinte nincs olyan lakás, ahol ne lenne valamilyen népművészeti tárgy. Egyesek efelé, a „tisztá forrás” felé fordulásban vélik megtalálni a látásra nevelés, a vizuális kultúra fejlesztésének nagy lehetőségét.

— Szerintem ebben a népművészet csak az egyik összetevő. Egyébként én — hűen a morrisi gondolathoz — a modern lakásokban nem látom örömmel a paraszti élet egykori tárgyait — akkor, ha azok csupán díszek. Más az, ha valóban használják a régi vagy mai fazekasok cserépedényeit. Ezeknek a korszerű háztartásban is van, lehet helyük. S természetesen megint más az, ha egy tárgyról a jelenlegi gazdája tudja, hogy ezt a nagymama még az esküvőjére kapta. Az ilyen ereklyeként megőrzött holmik nemzedékeket kötnek össze, szinte megelevenednek. Ez esetben jogosult, ha már csak mint dísz tárgyak funkcionálnak. Ha ezt tapasztalom, akkor nincs szívem elkérni még a múzeum számára sem, bár sejtem, hogy így a későbbiekben egy műtárgykereskedő kaparinthatja majd meg.

— A népművészet a néprajz egyik legérdekesebb s egyben legnehezebb, legingoványosabb területe. Hogyan látja, mennyire felkészültek e szakágban a néprajzosok?

— A néprajz azon tudományok közé tartozik, amelyeket alsóbb szintű iskolákban nem tanítanak, csak egyetemen. A magyar etnográfusok mégis Európa egyik szakmailag legerősebb gárdáját alkotják. Ennek látszólag ellentmond az, hogy egyetemeinken a népművészet ismereteinek oktatása nem megoldott. Sajátos módon a magyar néprajzosok nemzedékeinek iskolázottságából a mai napig is hiányzik a művészettörténeti, iparművészeti alapozás. S ez alól nem kivételek a néprajzi katedrákon helyet foglaló, egyébként jeles kollégák sem. Tehát aki arra szánta rá magát, hogy a népművészetet valóban rendkívül összetett világával foglalkozzék, az önképzésre és szakmai ráérzéseire van hagyatkozva, amelyet finomít, csiszol a muzeológiai gyakorlat is.

Jó néhányan nem szakképzett etnográfusként kutatják a népművészet problémakörét, olyanok például, akiknek bizonyos művészettörténeti, iparművészeti vagy technológiai képzettségük van. Ennyiben előnyben lehetnek velünk szemben. Viszont belőlük hiányzik a társadalmi-történeti, néprajzos szemlélet, amivel mi rendelkezünk.

— Azt szokták mondani, hogy a magyar népi kultúrának mind a szellemi, mind pedig az anyagi ága rendkívül gazdag. Mégis, ha előveszem a népművészeti könyveket, szinte sorra ugyanazokat a tárgyakat látom.

— Sajnos, amilyen erős szakmailag a magyar néprajztudomány, olyan gyenge a művészeti bemutatása. Múzeumaink anyagának jó, ha a tíz százaléka van publikálva. Ez hihetetlenül alacsony arány. S ebben elsősorban a könyvkereskedelem a hibás. Persze, nyilván mi is tehetnénk többet, hiszen a húszas években alapjában véve nem jobb körülmények közepette, szinte házilagos kivitelben Viski Károlyék színes albumokat adtak ki.

— Külföldön, s nemcsak nyugaton, több szocialista országban is sorra láttak napvilágot színes, bőven illusztrált, reprezentatív népművészeti sorozatok, gondolva a hazai igényeken túl a turisták érdeklődésére is. Ezzel szemben nálunk a kiadók — nem tudom, milyen megfontolások alapján — leginkább nagy, összefoglaló munkák megjelentetésére vállalkoznak időnként. S az összegzésekben természetes, hogy ugyanazok a képek köszönnek vissza. Nagyon hiányoznak az olyan kiadványok, amelyekben egy-egy tájegység, népcsoport népművé-

Illusztráció a készülő könyvből

zetének egy-egy ágát részletesen, bőszeges képanyaggal mutathatnánk be. De ez álom marad mindaddig, míg oly hosszú esztendőket kell várunk, hogy megjelenjen egy-egy munkánk. A magyarországi fazekasművészetről idén végre megjelenő könyvem kéziratát például már tíz éve megkapta a Corvina Kiadó.

— Ebben hogyan mutatja be a nagy múltú magyar fazekasságot?

— Úgy írtam meg, mintha utazást tennénk Magyarországon nyugatról kelet felé haladva. A fazekasközpontokat, illetve a fazekasság ágait Sárköztől Korondig tíz fejezetben ismertetem. Szelényi Károly felvételei révén pedig szó szerint is képet nyerhetünk az érdeklődők a hol földszínű, hol rétszerűen tarka cserépedényeink világáról. (A 322 fényképből 150 színes fotó). S visszatérve beszélgetésünk kiindulópontjához: külön örömmre szolgálna, ha a — remek tipográfiai ötlettel pálinkásbutella alakúvá formált — könyv forgatása nemcsak az ismereteket gyarapítaná, hanem képanyaga által az ízlést, a szépérzékét fejlesztené.

SZULOVSKY JÁNOS

Horváth Barna emlékezete

Néhány héttel ezelőtt rövid hír jelent meg arról, hogy a Magyar Tudományos Akadémia összeállította azoknak az akadémikusoknak a névsorát, akiket a fordulat éve után úgynevezett „tanácskozó taggá” minősített vissza, vagy kizártak az akadémikusok sorából. Az erkölcsi elégtételre várók névsorában olvasható Horváth Barna egykori szegedi professzor neve is, aki külföldre távozásáig az Akadémia levelező tagja volt. Ma már kevesen tudják, hogy Horváth Barna — miként azt Huszár Tibor Bibó Istvánról írott egyik értékelésében megállapította — a vállalható eleminta és a tudósi szerepfelfogás szempontjából mélyebb hatást gyakorolt a fiatal Bibó Istvánra. Ezért Horváth Barna pályájának rövid ismertetését — a készülő akadémiai rehabilitáción túl — röviddel a Bibó Konferencia befejezte után az is indokolja, hogy munkásságának ismerete fontos a bibói életmű mélyebb megértéséhez.

Horváth Barna 1896-ben született Budapesten tisztviselőcsaládból. Édesapja Horváth Árpád, a magyar királyi központi állampénztár főigazgatója volt. Kiváló eredménnyel végzett gimnáziumi tanulmányai után — mely alatt ezzel párhuzamosan a német, francia és az angol nyelveket tanulta — a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán folytatott tanulmányokat, ahol Grosschmid Béni előadásai hatottak rá különösképpen. Az egyetem elvégzése után 1919. szeptember 1-jén állami szolgálatba lépett, ahol viszonylag gyors volt a hivatali előmenetele, mert néhány év alatt segéd-fogalmazóból közalapítványi ügyesszé nevezte ki a kultuszminiszter. A hivatali élet egyhangúsága, a gyakorlati tennivalók sokasága azonban tudományos érdeklődését nem apasztotta el, kitartóan folytatta — még a gimnáziumi önképzőkörben megkezdett — elméleti tanulmányait. Munkája mellett rendszeresen közölt gyakorlati problémákkal foglalkozó, a magánjog tárgykörébe illeszkedő kisebb írásokat. Érdeklődése azonban hamarosan a jogbölcseleti és az etikai kérdések vizsgálata felé fordult. 1925-ben a Magyar Tudományos Akadémia II. osztálya által kitűzött pályátételre beküldött „Az erkölcsi norma természete” című pályaműve a tervpályázaton elsőnek érkezett be, amelyért Gorove-díjban részesült.

A tudományos karrier felé vezető

út következő állomásaként 1926-ban a szegedi egyetem jogi karán magántanári képesítést szerzett Moór Gyula tanszékén „Jogbölcselet” tárgykörből. Rövid egy esztendő múlva pedig a budapesti egyetemen tett sikeres magántanári vizsgát „Az etika és története” tárgykörből, amelynek alapját az előbb már említett Gorove-díjas tanulmány képezte. E második habilitáció célját Horváth Barna abban látta, hogy a jogbölcselet műveléséhez általa elengedhetetlenül fontosnak vélt szélesebb filozófiai és etikai műveltséget elsajátítsa. A magántanári képesítések elnyerése után azonban — legtöbbször magántanár tartásának jogával. Ehelyett állami ösztöndíjjal a bécsi Collegium Hungaricumba ment csaknem két esztendőre, és a kor legkiválóbb elméleti jogászát, Hans Kelsent hallgatta, valamint külföldi szakfolyóiratokban publikált — részben már Kelsen hatását tükröző — tudományos dolgozatokat. Bécsi útja után rövid ideig Angliában tartózkodott tanulmányútján.

Külföldről hazatérve. 1929 nyarán családjával Szegedre költözött, és a szegedi egyetemről távozó Moór Gyula professzortól átvette a jogbölcselet tanszék vezetését. A kar Kolozsvárra történt áttelepítéséig, 1940-ig Szegeden élt és dolgozott, mint tanszékvezető egyetemi tanár. Széles körű tudományos

munkássága és oktatói tevékenysége mellett az 1937/38-as tanévben a dékáni teendőket is ellátta. Tényleges kapcsolata városunkkal 1940-ben megszűnt, mert bár a felszabadulás után az újra visszahelyezett jogi karra 1945. december 13-án kinevezték tanszékvezetővé és formálisan 1949-ig ő volt a tanszékvezető, a tanszék tényleges irányítását azonban már nem látta el. Kolozsvárról ugyanis Budapestre költözött és itt remélt tehetségének, tudományos ambíciójának megfelelő állást. A tanszékvezetői teendőket megbízottként helyette rövid ideig Schneller Károly, majd Szabó József professzor látta el.

A koalíciós korszak éleződő politikai küzdelmei — amikor a pártpolitikai érdekeknek alárendeltek minden más közéleti tevékenységet, így az egyetemi oktatást is — a politikán kívülről független tudósi tevékenység folytatását egyre nehezebbé tették, ezért 1949-ben családjával az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. 1950-től 1956-ig New Yorkban egy egyetemi rangú intézetnek volt a vendégprofesszora, majd 1964-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig — több más világhírű emigráns kortársához hasonlóan — az Amerika Hangjánál dolgozott: politikai-jogi témájú cikkeket írt, előadásokat tartott. Még megérhette főművének, az eredetileg 1934-ben Berlinben németül megjelent Jogszociológiájának erősen átdolgozott, 1971-es nyugatberlini kiadását. Horváth Barna professzor 1973. március 3-án hunyt el New Yorkban 76 esztendőskorában.

A bevezetőben már utaltam arra, hogy a fiatal Bibó István érdeklődéssel tanulmányozta Horváth Barna jogbölcseleti műveit, és kutatási eredményeit több dolgozatában maga is hasznosította vagy elméleti kiindulási alapként fogadta el. Kapcsolatuk — elsősorban Horváth Barna felesége, Natália asszony és Bibó István édesanyjának levelezése folytán — a szegedi egyetemi évek befejeztével a későbbi évtizedekben sem szakadt meg, amikor mindkettőjük élete bizonyos vonatkozásban kényszerpályán, a tudósi élettől távol mozgott. A két család közötti kapcsolatról néhány köteg levél tanúskodik. De Bibó István szegedi diáktársa, Erdei Ferenc is érdeklődéssel tanulmányozta Horváth Barna műveit, habár őrá Surányi-Unger Tivadar közgazdász-professzor elméleti nagyobb hatást gyakoroltak, mint a jogbölcselet elvont tételei. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumához tartozó, fiatalon tragikus körülmények között elhunyt Reitzer Béla is hasznosította szociológiai munkában Horváth Barna gondolatait, tudományos munkamódszereit. Ezeknek a hatásoknak az alapos feltárása — az eddigi eredményeken túl — további művelődéstörténeti és mentalitástörténeti eredményeket hozhat a felszínre.

Horváth Barna élete során — túlnyomórészt még itthon — jelentős életművet alkotott, amely egyaránt felölelte a jogbölcselet, az etika, valamint a szociológia területeit. Nemzetközi híru tudóssá mint jogszociológus vált. A korabeli újkantianus alapokon álló jogbölcselettel szakítva, az angolszász típusú és eljárásjogi szemléletű jogbölcseletet művelté, amelyet erőteljesen ötvözött szociológiai elemekkel is. Ezekből az alkotórészekből építette fel a két világháború közötti korszak egyik legfigyelemreméltóbb jogbölcseleti és jogszociológiai rendszerét.

Horváth Barna professzor munkásságát Szabó Imre akadémikus főbb vonalaiban már több évtizeddel ezelőtt — mai olvasatban úgy tűnik, hogy erősen normativista-ideológiai alapállásból — ismertette. Mindazonáltal Horváth Barna tudományos munkásságának tárgyi-lagos, minden részletre kiterjedő feltárásával még adós a hazai jogász-társadalom. Tekintettel arra, hogy Horváth Barnát sok szál fűzte Szegedhez, ebben a soron következő munkában — mely talán nem várat túl sokáig magára — a szegedi kutatóknak is részt kell vállalniuk.

LICHTENSTEIN JÓZSEF

